

Izvozni in uvozni kartel

1. Uvod

Konkurenca je tržni položaj, kadar si ponudniki kakega blaga ali storitve oz. povpraševalci po tem blagu ali storitvi med seboj konkurirajo, tj. si prizadevajo, da so v čem boljši kot njihovi konkurenti. Razlikujemo cenovno in necenovno konkurenco. Cenovna konkurenca je tržni položaj, kadar si ponudniki kakega blaga ali storitve oz. povpraševalci po tem blagu ali storitvi med seboj cenovno konkurirajo, tj. si prizadevajo, da so v ceni boljši kot njihovi konkurenti. Necenovna konkurenca pa je tržni položaj, kadar si ponudniki kakega blaga ali storitve oz. povpraševalci po tem blagu ali storitvi med seboj necenovno konkurirajo, tj. si prizadevajo, da so v čem drugem kot v ceni boljši kot njihovi konkurenti. Razlikujemo tudi popolno in nepopolno konkurenco. Popolna konkurenca je vrsta konkurence, ki je brez omejitev glede ponudbe in povpraševanja, nepopolna konkurenca pa je vrsta konkurence, ki je z omejitvami glede ponudbe in povpraševanja. V zvezi s tem razlikujemo konkurenčni in nekonkurenčni trg. Konkurenčni trg je vrsta trga, za katerega je značilna popolna konkurenca, nekonkurenčni trg pa je vrsta trga, za katerega je značilna nepopolna konkurenca. Enako razlikujemo tudi konkurenčno in nekonkurenčno gospodarstvo. Konkurenčno gospodarstvo je vrsta gospodarstva, za katero je značilna popolna konkurenca, nekonkurenčno gospodarstvo pa je vrsta gospodarstva, za katero je značilna nepopolna konkurenca.

Popolna in nepopolna konkurenca sta temi nadaljevanja te razprave. To velja še posebej za nepopolno konkurenco, saj sta izvozni in uvozni kartel glavni temi razprave, v okviru katere nas zanimajo predvsem njuni stroški in koristi.

2. Popolna konkurenca

Popolna konkurenca je vrsta konkurence, za katero je značilno, da noben tržni udeleženec nima tržne moči. Gre za tržni položaj, kadar ponuja kako blago ali storitev (zelo) veliko ponudnikov in povprašuje po tem blagu ali storitvi (zelo) veliko povpraševalcev, ki oboji s svojim tržnim ravnanjem ne vplivajo na tržno ceno tega blaga ali storitve.¹

¹ Za več o tem gl. Tremblay, V. J., in Tremblay, C. H., *New perspectives on industrial organization with contributions from behavioural economics and game theory*, Springer, New York, 2012 (v nad.: Tremblay in Tremblay), str. 123–140.

3. **Nepopolna konkurenca**

Nepopolna konkurenca je vrsta konkurence, za katero je značilno, da ima vsaj en tržni udeleženec tržno moč, kar pomeni, da lahko s svojim tržnim ravnanjem vpliva na tržno ceno kakega blaga ali storitve. Obstajajo različne vrste nepopolne konkurence, kot je npr. monopol. Razlikujemo ponudbeni in povpraševalni monopol. Ponudbeni monopol je tržni položaj, kadar ponuja kako blago ali storitev samo en ponudnik, ki mu pravimo ponudbeni monopolist, medtem ko povprašuje po tem blagu ali storitvi (zelo) veliko povpraševalcev. Povpraševalni monopol ali monopson pa je tržni položaj, kadar ponuja kako blago ali storitev (zelo) veliko ponudnikov, medtem ko povprašuje po tem blagu ali storitvi samo en povpraševalec, ki mu pravimo povpraševalni monopolist ali monopsonist.²

Oligopol je enako kot monopol vrsta nepopolne konkurence. Razlikujemo ponudbeni in povpraševalni oligopol. Ponudbeni oligopol je tržni položaj, kadar ponuja kako blago ali storitev (zelo) malo ponudnikov, ki jim pravimo ponudbeni oligopolisti, medtem ko povprašuje po tem blagu ali storitvi (zelo) veliko povpraševalcev. Povpraševalni oligopol ali oligopson pa je tržni položaj, kadar ponuja kako blago ali storitev (zelo) veliko ponudnikov, medtem ko povprašuje po tem blagu ali storitvi (zelo) malo povpraševalcev, ki jim pravimo povpraševalni oligopolisti ali oligopsonisti.

Posebna vrsta oligopola je duopol. Razlikujemo ponudbeni in povpraševalni duopol. Ponudbeni duopol je tržni položaj, kadar ponujata kako blago ali storitev samo dva ponudnika, ki jima pravimo ponudbena duopolista, medtem ko povprašuje po tem blagu ali storitvi (zelo) veliko povpraševalcev. Povpraševalni duopol ali duopson pa je tržni položaj, kadar ponuja kako blago ali storitev (zelo) veliko ponudnikov, medtem ko povprašujeta po tem blagu ali storitvi samo dva povpraševalca, ki jima pravimo povpraševalna duopolista ali duopsonista.

4. **Kartel**

Kartel je značilen za oligopol. Razlikujemo ponudbeni in povpraševalni kartel. Ponudbeni kartel je združenje ponudnikov kakega blaga ali storitve, katerega namen je odpraviti medsebojno konkurenco na trgu. Članom tega kartela pravimo ponudbeni kartelisti. Povpraševalni kartel pa je združenje povpraševalcev po kakem blagu ali storitvi, katerega namen je prav tako odpraviti medsebojno konkurenco na trgu. Članom tega kartela pravimo

² Več o tem gl. Tremblay in Tremblay, id. na str. 145–157.

povpraševalni kartelisti. Razlikujemo tudi popolni in nepopolni kartel. Popolni kartel je vrsta kartela, katerega člani so vsi ponudniki kakega blaga ali storitve oz. vsi povpraševalci po kakem blagu ali storitvi, ki skupaj tržno ravnajo kot monopolist oz. monopsonist. Članom tega kartela pravimo popolni kartelisti. Nepopolni kartel pa je vrsta kartela, katerega člani so samo nekateri ponudniki kakega blaga ali storitve oz. samo nekateri povpraševalci po kakem blagu ali storitvi, ki skupaj tržno ne ravnajo kot monopolist oz. monopsonist. Članom tega kartela pravimo nepopolni kartelisti.

Obstajajo tudi druge vrste kartela, kot sta npr. javni in zasebni kartel. Javni kartel je vrsta kartela, ki je namenjen koristi celotne skupnosti; zasebni kartel pa je vrsta kartela, ki ni namenjen koristi celotne skupnosti, ampak samo njenemu delu. Članom tega kartela pravimo javni kartelisti, članom zasebnega kartela pa zasebni kartelisti. Razlikujemo tudi izvozni in uvozni kartel. Izvozni kartel je združenje izvoznikov kakega blaga ali storitve, katerega namen je odpraviti medsebojno konkurenco na izvoznem trgu. Članom tega kartela, ki so lahko iz ene ali več držav, pravimo izvozni kartelisti. Uvozni kartel pa je združenje uvoznikov kakega blaga ali storitve, katerega namen je odpraviti medsebojno konkurenco na uvoznem trgu. Članom tega kartela pravimo uvozni kartelisti.

5. Izvozni kartel

Izvozni kartel je vrsta kartela, ki omejuje konkurenco na izvoznem trgu. *Immenga*³ razlikuje domači in tuji izvozni kartel. Prvi je združenje domačih, drugi pa tujih izvoznikov kakega blaga ali storitve, katerega namen je odpraviti medsebojno konkurenco na izvoznem trgu. Poleg teh dveh vrst izvoznega kartela razlikujemo še eno – mednarodnega, katerega člani so tako domači kot tuji izvozniki kakega blaga ali storitve. *Immenga*⁴ v zvezi z njim razlikuje mednarodni izvozni kartel, ki zadeva tako izvozni trg kot trg v izvoznih državah, kar je posledica dogovora med člani kartela o tem, da kakega blaga ali storitev ne bodo prodajali v državi, iz katere je drug član kartela, in mednarodni izvozni kartel, ki zadeva samo izvozni trg. Primer te vrste mednarodnega izvoznega kartela je Organizacija držav izvoznic nafte (Organization of Petroleum Exporting Countries), pa še to le za njene članice, ki so: Alžirija, Angola, Ekvador, Iran, Irak, Kuvajt, Libija, Katar, Nigerija, Savdska Arabija, Venezuela in Združeni arabski emirati. Države večinoma dovoljujejo združevanje domačih izvoznikov kakega blaga ali storitve v

³ Immenga, U., Export cartels and voluntary export restraints between trade and competition policy, *Pacific Rim Law & Policy Journal*, 40(1), 1995 (v nad.: Immenga), str. 96–121.

⁴ Immenga, id. na str. 126–127.

izvozni kartel, saj pričakujejo, da se bo prodaja tega blaga ali storitve zaradi nižjih izvoznih stroškov ipd. na tujem trgu povečala in jim še kako drugače (zelo) koristila. Izvoz je namreč (zelo) pomemben dejavnik gospodarske rasti, ki je eden izmed najpomembnejših gospodarskopoličnih ciljev države. Toda poleg koristi izvoznega kartela je treba analizirati tudi njegove stroške. Tržno ravnanje njegovih članov lahko ima namreč negativen vpliv tudi na izvozno državo, saj bo npr. zmanjšanje ponudbe kakega blaga povečalo njegovo ceno tudi na tamkajšnjem trgu.⁵

6. Uvozni kartel

Uvozni kartel je vrsta kartela, ki omejuje konkurenco na uvoznem trgu. Člani te vrste kartela so uvozniki kakega blaga ali storitve, katerih namen je odpraviti medsebojno konkurenco na uvoznem trgu. Države ga večinoma prepovedujejo, saj škoduje svobodni konkurenci in trgovini ter povzroča še nekatere druge stroške.

7. Zaključek

Nekatere vrste kartela, kot sta npr. izvozni in uvozni kartel, zlasti pa njihovi stroški in koristi, še niso v celoti raziskani, zato je v zvezi z njimi še veliko neraziskanega. To velja še posebej za izvozni in uvozni kartel, ki sta (zelo) redko temi kakih raziskav.

Dejan Romih, univ. dipl. ekon.*

⁵ Za več o tem gl. id. na str. 125–126, za vpliv izvoznega kartela na uvozno državo pa id. na str. 126 in 128–129.

* Asistent, Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Razlagova ulica 14, SI-2000 Maribor, Slovenija, e-pošta: dejan.romih@uni-mb.si